

სიკვდილთან ცეკვა. ამოღებულია კრებულ „მერანიდან“.
ნახატი ს.—ერისთავისა.

გაჩანას ლექსები

1.

ტიალმა წუთის სოფელმა
დამადვა თავის ნიშანი,
მეც ჩამნთქავს მისი მორევი,
ეს არის მისი მიზანი.

მთას რომ ჩამოსთოვს, სიტურფე
დიდხანს არც ჭალებს შეპრჩება;
თანთან ყველაფერს მოჰშუშავს,
ყვავილ-ბალახი გახმება;
ტყესაც ყოველს წამს და წუთსა
ფოთოლი ჩამოჰვარდება.

ქარი წაიღებს, მიაგდებს,
დასწვიმს, ზედ გუბე დადგება.

ზამთარი მოვა, გაჰყინავს,
თოვლს დასდებს, როდის გაშრება?
მაგრამ, რა უამი შემოჰკრავს,
რა ისევ გაზაფხულდება,
ტყეს სხვა ფოთოლი მოესხმის,
სხვა მწვანით მოიკაზმება,
ფოთოლი შარშანდელი კი,
წავა და დაიკარგება.

და მერე განა რამდენი
მოსწყდა სამშობლოს რტოდამა,
ვერა უშველა ვერც გლოვამ,
და ვერც პოეტის ბოდვამა,
რა ვუყოთ, წესი ეს არის,
არა ჰქმნა ჩვენმა ცოდვამა.

2.

ტყე მოვიარე უღრანი,
შიგ წყაროები ჰდოიდა.
ზედა ბუდობდა ფრინველი,
სხვა და სხვა ჰანგზედ ჰკიოდა.
იქ იდგა ერთი ზეხმელი*),
გვერდზედ გზა მოუდიოდა.
თვითონ კი მშარედ ჰტიროდა,
ცრემლები ჩამოსდიოდა.
გკითხე, თუ რა ატირებდა,
ან გული რადა სტკივოდა.
მითხრა: „გაჩენა არ მახსოვს,
თვალი რომ ავახილეო,
აქ ვიდექ, აქ აღვიზარდე,
ბევრი რამ მოვიხილეო.
არ მაკლდა სასმელ-საჭმელი,
არც ტურფა სამოსელიო.
აქ ისვენებდა ფრინველი,
გამვლელი, გამომვლელიო.
მაქებდა, ხოტბას მასხამდა
ყველა ერი და მღვდელიო.
დიახ, რომ საკმაოდ მყავდა
მე მაშინ მეგობარიო.
ჩემი მეგონა საწუთრო,
მადლა მთა, დაბლა ბარიო.
თავს ვრაცხდი ბედნიერადა:
„ქვეყანა ჩემი არიო“.
მაგრამ საათმა შემოჰკრა,
ბუნებამა ჰქმნა თავისი:

დავბერდი, ჯანი დაგვარგე,
აღარა შემრჩა ძველისი.
ხმელი და ღერო, ტოტები
გამიშვერია იმისი.

დღეს კი არიან და ხვალა
ხმელი წოწკებიც დამცვივა
თვითონც მოვსტყდები და მშარე
დაბლა რახვანი გამცვივა.

აბა დამკვლივე, რაღა ვარ,
მითხარ, ან რასა ვგვევარო?
მახინჯი, ჩამოლეწილი
რაღაც ჩანჩურა ვდგვევარო
აღარსად მეგობარი ჰჩანს,
აღარც ტოლი და ძმობილი.
ღმერთმა გამწირა, ხალხმაცა
ასე შეურაცხყოფილი.

იმ დალოცვილმა უფალმა
ნეტა რად გამაჩინაო?
თუ გამაჩინა და ბოლოს
ასე რად გამაწბილაო?

თავი მომძულდა, გავიდა
ჩემი სიცოცხლის რთველიო
სად არის, რატომ არ მოდის,
მხოლოდ სიკვდილსდა ველიო“.

ესა სთქვა, უცებ შეინძრა,
გაისმა ღეროს კიჭინი,
მოსტყდა და დაბლა დაეცა,
მეც დავაყოლე ქვითინი.

გაჩანა.

*) ზეხმელი—მდგომიარე ხმელი ხე.

ქართული ძაღვი ბაქოლის ველზე.

კნ. დ. ჯავახიშვილისა, ექიმი ორახელიშვილი, ნ. ბერეჟიანისა.

სვანი მუშა.

უბედური რუსი

(ქარგა ისტორიული *)

(გაგრძელება. იხ. სურ. ღამათ. № 36.)

თავი მეორე.

ბ.

ორი ახალგაზრდა რაინდი მიმდგარიყო ერთ ბუმბერაზ და ახოვან სვეტთან, რომლის კოზმიდიც სადღაც მალლა ილუპებოდა.

უცხოთ მოხრახნილ კოზმიზდზედ ოთხი დიდი თაღის ბოლოები იყო ჯვარდინათ დაყრდნობილი და ეს მყარი სვეტიც ერთ-ერთ ბურჯათ უღვა თავზე დაწოლილ სიმაგრეს.

სვეტი სრულიად მოხატული იყო ქართველ ხელოვანთაგან.

მთავარ შუა ტანზე გამოსახული იყო თამარის მამის, გიორგი მესამის ერთ-ერთი ლაშქრობა.

მაგრამ ისე ხერხიანად იყო ნახატი შეთხზული, რომ ნაღებავი კი არ ეტყობოდა, გეგონათ თვით ქვეები ბუმბერაზ სვეტისა გამოიტყუოდა ამ ფერთა გარიგებულებას, ამ სიმწყაზრეს სურათოვნებისას, თვით აზრს მხატვარის შემოქმედებისას.

ნახატი ირგვლივ უვლიდა მთელს სვეტს და ჩარჩოთ კი, ზემოთ და ქვემოთ შემოვლებული ჰქონდა მეტად წმინდად შესრულებული არზია, აქ მოხატული იყო: ქართული დროშები წმინდა გიორგის გამოსახულებით, ბაგრატიონთა გვარის ნიშანი, ქნარი დაგითისა, საქართველოს სასოება და იმედი ქრისტეს წმინდა კვართი, ოროლები, შუბები, გურზი და ლახტები, ისრები, მშვილდ-კაპარტები და სხვა საომარ იარაღთა კონა.

სვეტს ნაზი სინათლე უცხო შარავანდედათ მიდგომოდა.

ეს შუქი სინათლისა მოდიოდა განის კედლებში მალლა ატყორცნილ ვიწრო, მაგრამ უცხო ნაკვთიერების სარკმელთაგან.

უხვარ იყო ირგვლივ კედლებში ესეთი წერწეტა, კამაროსანი სარკმლები.

ამიტომაც მთელს დარბაზში რაღაც მყუდრო ნათელი სუფევდა.

დიდი იყო დარბაზი.

ერთი კუთხიდან თვალი ძლიერს სწვდებოდა მეორე კუთხეს, მაგრამ იმავე დროს ის შორეული კუთხეც თითქო თქვენი მახლობელი იყო.

ამ ჟამად ხსენებულ ორ რაინდს

გარდა დარბაზში ბევრი იყვნენ სხვებიც.

მაგრამ სივიწროვით მაინც არავინ წუხდა.

ხოლო არც თუ შიში მარტოობისა, ხალვათობისა იპყრობდა ვისმეს.

დარბაზში უცხო რამ შრიალი გაისმოდა. თითქო ნიაგია, ნაზი რამ სიო, რომელმაც ტურფა ყვავილებს და ხასხასა მობიბინე ბალახს თავზე გადაურბინაო.

ეს—შრიალეგდა ქალთა სალუქი სამოსი, ვაჟთა მსუბუქი ქურთმაჯები.

იქა-აქ ხმლისა და სხვა მოჭედილი იარაღის ქღარუნიც გამოკრთებოდა.

ზოგჯერც ჯავშნოსანთა შეჩხარუნებაც მოდიოდა სასმენელს. უხვად იდგნენ საჭირო კარებთან და სხვა დანიშნულ ალაგას მითული გოლიათები.

რაკრაკებდა და ჩხრიალებდა თითქო მთის წყარო.

ეს—ნელად საუბრობდნენ მანდილოსნები, დარბაზისად ბაასობდნენ ხანდაზმულნი და ვაჟი კაცები.

ზოგჯერ, სადღაც თითქო შეხლტაო წყლის ჭავლი: ქალწულს გაეცინა, ჩიკისკისა, სული მოითქვა, შეტრიალდა ვერცხლისებური ბგერა და...

კვლავ ნელი წკანწკარი, უცხო შრიალი, ნიაგი, სიო.

დარბაზში მყოფთა სახე ნხიარული იყო, მოცინარი, სილალის მჩენი.

თან ეტყობოდა ამ სახეებს მოლოდინი. ეტყობოდა ჯერ არ მომხდარიყო ის უმთავრესი, რისთვისაც თავი მოეყირათ.

გული კი ფანცქალებდა, სისხლი ჩქოროლავდა ახალგაზდების.

მოხუცები არ იმჩნევდნენ, მაგრამ სიახლის და უნახავის მოლოდინი მათაც აცთუნებდათ.

— მაშ არ გინახავს?... —

ეკითხებოდა სვეტთან მდგარი რაინდი ერთი მეორეს.

— ვერა, ვერ ვნახე.

— ოო, უცხო ჭაბუკია... ფრიად კარგი სანახავი. დადიანს ჰყავდა წუხელ. მეც იქ ვახლდი მსახურთ-უხუცესს.

— რას ამბობ, მართლა?

— მერწმუნე, დიდათ მოუღბინა დადიანმა. მშვენიერი მგალობლები, გრისე ლნი ჰყავდა. კლარჯეთიდან მოცეკვავენი...

— მანდილოსნები არ ბრძანებულან?

— აბა საიდან?! ქალბატონი ნათე-

ლა, დადიანის მეუღლე აქ არ ბრძანდება ამ ჟამად. ლიხთ-იმერეთს გადასულა პაწია შერგილის ძიძის სახლში.

— მაშ მარტო მამაკაცები იყავით?

— დიად... ეტყობოდა რუსის უფლისწული ნასიამოვნევი დარჩა... მხოლოდ ერთი რამ შევამჩნიე.—

— ჰო, რა, რა, თუ გიყვარდე?

— ღვინოს ეწყობა.—

— ეეჰ, ღვინოს კი არა!..

— სარწმუნო იყავ!—მხოლოდ მე იმას ვამბობ: ახალგაზდაა ჯერ სულ.

რა იცის აბა რუსმა ჩვენებური ღვინის ამბავი... ეგეც ბავშვია, მოეწონა, ღვინომ ჩაიტყუა და...

— მოეკიდა?

— ახლა როგორ?!—კარგი კაცი კი არის ის ვიღაც ახლავს.—

— ვინა?

— აი მოხუცი რუსი. მაგის გამზრდელია თურმე... ისიც დიდი თავადი ყოფილა...

— მერე რაო?

— ბევრი უშალა. მათებურად ბევრი რამ, ეტყობოდა, ტუქსვით უთხრა. მაგას კი თანდათან ღვინო ეკიდებოდა... ჯერ სიცილით პასუხობდა რალსაც, შემდეგ გაიბუტა და ბოლოს ტაბლაზე მუშტიც კი დაჰკრა... ოო, რამდენი იცინა დადიანმა... დიდი კაცია! ისეც ის მოეფერა, იმ რუს გამზდელსაც უთხრა, რა უშავს, ნებას მივუშვიო! გამზრდელიც დაჰყვა მასპინძლის ნებას...

— ვინ უთარგმნდა?

— ყიფჩაყი შარავანი.

— მერე?

— ისე დაგვეთრო, ისე დაგვეთრო, რომ..

აქ მოსაუბრემ თავი ახლო მოსწია მსმენელისაკენ. იმანაც ყური მიუახლოვა.

— ხელით გავიტანეთ... უვრძობელი!—

— ეე, რას ამბობ?! —

— მართლა.

ორივემ უხუმარის, გაკვირვებულის და თან დამწუხრებულ სახით ერთი მეორეს თვალი გაუყარეს.

ერთხანს იყვნენ ასე შეჩერებულნი. შემდეგ ერთს ნელა გაეცინა:

— კარგი არ იქნება ჩვენი მეფე მთვრალი... ჩვენი მეფე ხელით გავყავდეს?! —

მეორესაც გაეღიმა, მაგრამ უეცრად მოკრძალებით ვილასიც წინაშე თავი დახარა.

მათ უახლოვდებოდა ერთი საგანგებო ვაჟკაცი, უზარმაზარის ტანისა; მაგრამ ეს დიდი სხეული ისე იყო თანაბრად ჩამონაკვთული შესაფერ მხარბეკთან და სახე-პირთან, რომ საამურო შთაბეჭდილებას სტოვებდა.

ეტყობოდა ქალარა ერეოდა შესახედაობით ჯერ კიდევ ახალგაზდა ვაჟკაცს. ეს უფრო მის მსხვილსა და გრძელს წაბლისფერ უღვაშებს დამჩნეოდა.

ეს იყო თამარის განთქმული მეომარი ზაქარია მხარგრძელი.

ესეც ამ ჟამად სადარბაზოდ იყო მორთული და ჩვეულებისამებრ საომარი აბჯარი არა ჰქონდა ასხმული. ერთი სპილოს ძვლის ტარიანი საშუალო მოყვანილობის ხმალი ერტყა და ამ ჟამად ეს იყო მისი „საომარი საქურველი“.

— სალაში მოყქეთ!—

დარბაისლურ ბოხის ხმით მიმართა ზაქარიამ.

მოყმეები განკრძალვით თავდახრილნი იდგნენ.

— რაზედ საუბრობდით?

ეხლა აიღეს მხოლოდ თავი. ერთმა მოახსენა:

— აი რუსის უფლისწულზე... მეგობარს უნახავს და...

— მართლა? ხომ მოგეწონა?..

— საუცხოვო მოყმე ბრძანებულა...

— ჰო, ეგრე მოსწონს ყველას. გუშინ კიდევ ქათალიკოსს ვაახელით და ქათალიკოსმა დიდათ მოიწონა...

— მართალია, ბატონო ზაქარია, რომ ჩვენი ბატონის მამიდას, მეფეთმეფის თამარის აღმზრდელს, რუსუდანსაც, წარუდგა რუსთა უფლისწულიო?

— მართალია, მოყმე, მართალი. დიდ ქალბატონს რუსუდანსაც მოეწონა... ეტყობა ბედი უღიმის ამ გიორგი რუსს...

— გიორგი-რუსს?... მომიტევე, სარდალო, და მე ესე გავიგე, თითქო სხვა სახელი ეწოდებოდა?

— ჰო, მართალია!.. მათებურად იურა თუ იური რქმევი, მაგრამ ქათალიკოსმა გუშინვე ბრძანა: ჩვენ გიორგი უნდა ვუწოდოთო. ერთი რომ ქათალიკოსს გადაწყვეტილი აქვს— მეფედ ევ უნდა დავსვათ. ამიტო გიორგი ბედნიერი სახელია და ქართულსულსა და გულსაც უფრო ეთვისება. თამარის დიდებულ მამასაც გიორგი ერქვა; მაშ ნუ მოვკობთ ჩვენი ტახ-

ტის ნუგეშით ამ სახელს და მეორე ეს მათეზური იურიც ჩვენებურ გიორგის უდრის. მათი საქრისტიანო ეკლესია ჩვენებურ გიორგობას დღესასწაულობს იურის დღესაო... ესე ბრძანა.

— ჩინებულობა, სარდალო...
— რა კი ქათალიკოსმა ბრძანა. ზგრე აჯობებს უთუოდ. დაუდასტურეს რაინდებმაც.
— ესლა მხოლოდ რას ბრძანებს თვით პირიშე... ეს არის საგულისხმო...

— არა ვიცით რა, ზაქარიავ, თუ რა აზრს ადგია თვით თამარი?
— ვინ შემძლებელ არს მისდა მიზვედრად თუ რას განიცდის ჩვენი ღვთაება.

დარბაზს თანდათან შემოემატენ. ხმათა ბგერანი უფრო შემჭიდროვდნენ, უფრო გასუქდნენ. მობრძანდა თვით ამირ-სპასალარი, ზაქარია და ივანე მხარგრძელის მამა, ღრმად მოხუცებული სარგის არღუთაშვილი. მას თან მოჰყვა ახოვანი ქარმაგი მოხუცი, ნაცვალ სპასალარისა გამრეკელი-თორელი.

უეცრად დარბაზის ერთი თითქო შექრდა. მდუმარებამ მოიცვა ყველანი. მთავარ შესავალიდან მოდიოდნენ მსახურთ უხუცესის ვარდან დადიანის წინამძღოლობით უფლის წული იურიძე, საქართველოში აწ უკვე გიორგით ხსენებული, მისი გამზრდელი კუზმა-რუსი, შორი-ახლო ზანქან ზორაბაბელი, ყივჩაყთა უფროსი შარაგანი და დამხედური საპატიო ამალა.

უფლის წულს რუსული, ძველებური ფარჩის ჯუბა ეცვა, თვალ-მარგალიტით მოკედილი, შვინდის ფერი ზაფერდის მაგარი საყელო, წითელ და ლურჯ ფერად შეღებილი, ტყავის ამომწვარი, მალალ-ქუსლიანი ფეხსაცმელი და წელზეაც აღმოსავლეთური იურის მახვილი. თავზე არა ეხურა-რა. იცოდა, რომ თავ-მოხდილი, ოქროს ხუჭუქ-თმებიანი უფრო მშვენიერი იყო.

ის მხიარულად შემოდოდა დარბაზში. კუზმა-რუსი კი სამხედროთ იყო გამოწყობილი. მწვეტიანი მუზარადიც კი ეხურა და ესე მორთული მართლაც ვაჟაკურად გამოიყურებოდა.

„მართლაც საუცხოვო მოყმეა“. „ღირსეული ქაბუჯი ყოფილა!“ „ის ვილა არის? რა ვაჟაკი ყოფილა!“ „სულ გათეთრებულია, მაგრამ ხნიერი კი არ უნდა იყოს.“ „გამზრდელია.“ „რომელზე ამბობ?“ „აი მკერდზე თორი უღვაშები სცემს.“

ეტყობოდათ რუსები მოეწონათ. დადიანმა ერთ საგანგებოდ განმზადილ ტახტთან მიიყვანა უფლის წული. გზა და გზა დარბაზს მყოფნი ზრდილობით თავს იხრიდნენ სტუმრის წინაშე. იურიძე-გიორგიც იქით-აქეთ სიამოვნებით იხედებოდა. თავი კი არავისთვის არ დაუკრავს. ყელ-მოღერებით მისდევდა დადიანს.

ზოგიერთს გაუვირდა: რატომ თავის დაკვრით არ გვიპასუხაო? მაგრამ მეორენი უხსნიდნენ, რომ უთუოდ მათს ქვეყანაში სხვა წესია, აქაური არა იცის-რა და ჩვენ წესს, არაფერია, ადვილად შეითვისებსო.

იურიძე-გიორგის დაეტყო, რომ მოეწონა საქართველოს კეკლუცები.

ქართველი აზნაურნი.

კუზმას გადაუჩურჩულა:
— რა ლამაზები სცოდნია ამ ქვეყანასაო!

კუზმას გაზლილი სახე მოეღრუბლა და ზრდილობიანათ, მაგრამ მაინც ტუქსვით უთხრა:

— კარგია ერთი, შენ გაზრდას, დინჯათ იყავ... ვერა ხედავ რა პატივით და ზრდილობით მიგვიდეს! სი-დარბაისლე გამრტებს... ხომ ამჩნევ რა დიდებული ხალხიც ყოფილა! აქ სიყმაწვილე არ გამოგადგება... ვი რომ მამა შენმა ვერ მოასწრო შენი სახელმწიფოთ გამოზრდა... ბევრი რამ არ იცი... იყავ ზრდილობიანი, თავაზიანი და დინჯი... უმთავრესად, არაფერი არ გაიკვირვო... როგორც დაგარიგე, ისე მოიქეც, თორემ კიდევ შემარცხვენ...

იურიძე-გიორგიმ გაბუტვით გადმოხედა.

— ჰო, კარგი აღარ გავიხსენებ, რაც მოგივიდა წუხელის. მხოლოდ გახსენებ, რომ თავის შეკავება გამრტებს... გახსოვდეს, რომ ამ წუთზეა შენი ბედი და უბედობა დამოკიდებული... და განა მარტო შენი? ხომ გახსოვს რაც არის ჩვენი მიზანი: დიდებულ იმპერიის დაარსების ბედ-იღბალიც... ეს არ განიშორო ფიქრისა-გან!... არც ამათი პატრიარქი, გუშინ რომ ვნახეთ; არც ის საპატიო მანდილოსანი, შენი საცოლოს აღმზრდელი რომ ყოფილა, მისი მამიდა, აი ისეთის დიდის ამბით რომ მიგვიდო; არც ეს სხვა რაინდები, გარს რომ ესრე გველებიან... არც ერთ ამათ არ შეუძლიან შენი ბედის გადაწყვეტა. ისევ ის, თვითონ, აი ვისთანაც ვართ დღეს სადარბაზოთ... იმაზეა ყოველივე დამოკიდებული... ხომ ვაიგე, რომ დიდ გონიერს ვისმე ამბობენ. უნდა ეცადო იმას თავი მოაწონო და როგორც რამდენჯერმე გითხარი—რამდენათაც

მე შევიტყვე—ისე ვერაფრით ვერ მოაწონებ თავს, როგორც სიღინჯით, თავის დაკვრით და მოკრძალებითა...

ამას ყოველივეს კუზმა-რუსი მტუქსავის კილოთი, მაგრამ სახის თავაზიანი გამომეტყველებით გადმოსცემდა, რადგან მარტოა დარბაზში მყოფთ ზოგიერთს გარდა მისი არა ცსმოდა რა, მაინც ეშინოდა სახეზე არ შეემჩნიათ საგანი საუბრისა.

იურიძე-გიორგი კი ეტყობოდა უფრო არ უგდებდა. მის თვალებს მოეძებნათ საგანი ქვრეტისა და ამას დაეპყრო. მანდილოსანთა შორის შეემჩნია აბულასანის კეკლუცი მეუღლე და მას მიმტერებოდა.

ქალის თვალბეცი მისკენ იყვნენ გაისრული.

ორივენი ჩაბმოდნენ უთარგმანო, იღუმალს, მაგრამ ურუანტელის მომგვრელს, გულს ამჩქროლებელ თვალბეცით საუბარსა.

გ.

კუზმას ყივჩაყმა შარაგანმა მკლავში ზრდილობიანათ ხელი ჩაავლო:

— როგორ მოგწონს დარბაზი? გინდა ცოტაზე გავიაროთ?

კუზმა დაეთანხმა.

— ესლა დრო არ არის სასახლის დათვალიერებისა, მაგრამ ზოგ რასმე მაინც დაგანახებ... ეგე ხედავ, სიღრმეში ათასფრად რომ ბრწყინვალეებს, თვალსა სჭრის მისი ელვარება. ეგ სამეფო კარებია, მთლიან ოქროსაგან ჩამოსხმული და შიგ ძვირფასი თვალ-მარგალიტი უზის. თუ ძალიან ახლოს არ მიდი, ისე მოხერხებულათ ადგია აი ამ ყელ-მოღერებულ სარკმელთაგან მონადენი სინათლე, რომ ძნელი დასანახია, ბრძყვალეებს. ახლოს კი ამ ჟამად არ მიისვლება. წესია ეგეთი. და არც თუ ნება დაურთველად მიგვივებენ. აი ის ორი მდგვი კაცი, დარბაზთ რომ იქით-აქეთ უღვახან მეფის

ბჭესა. რაო? შენ ცოცხლები არ გეგონა? ოქროსაგან გამსკეტილია გგონა? ეგ მათი საზეიშო სამოსია და მართლაც ასე გგონია ამ კარიბჭის გაგრძელება არისო, არა... არა! ეგენი ცოცხლები არიან, ქართველები სვანეთიდან. თამარს დიდათ უყვარს ეს მთიულები. ერთგულნი არიან და ღონივრები და ესეთ საპატიო სადარბაზოზე უფრო ხშირად ეგენი დგანან. თვით ამ ოქროს კარი-ბჭეზე გამოჩნაკვთულია სხვა და სხვა სურათი მეფეთა და საქართველოს ცხოვრებიდან. ქართველებს ერთი საარაკო ოქროს მოქანდაკე ჰყავთ, ბეჭა ოპიზარი ეწოდება. იმის ნახელოვნებია. მაგრამ ესლა ცოტა აქეთ მოგუხვიოთ...

მიმომავალ ყივჩაყსა და რუსს დარბაზში მყოფნი ზრდილობიანათ გზას უთმობდნენ. შარაგანი კი განაგრძობდა:

— ეს სასახლე, საცა ჩვენ ესლა ვიმყოფებით, თვით თამარის აგებულებია. წელიწადი თუ იქნება, რაც საძირკველი ჩაეყარა ამ შენობას, მაგრამ ისეთის სისწრაფით შენდებოდა, იმდენი მუშა ესია, რომ არ გაუჭირდათ ასე იოკლე ხანში ასეთი დიდი სასახლე გაემწყაზრათ და ესე კეკლუცად შეემკოთ. თუ ვინმე საუკეთესო ხელოვანი იყო ქართველებში—ხუროთ-მოძღვარი, მხატვარი და მქანდაკებელი სულ აქ იყო თივ-მოყრილი და ამათ-მა შეერთებულმა გეგმამ და შრომამ შექმნეს ეს მოხდენილი, საზღაპრო სამყოფელი... დიდებულია თამარის წინაპართა მიერ ნაშენები სასახლეები აქ, ისანს, ტახანმელას, ქუთაისს, ბედიას, ართახუჯს და სხვაგან, მაგრამ სიმშვენიერით, სიმტკიცით და შემკულობით თამარის ნაგებს ვერც ერთი ვერ შეედრება. მარტო აქ კი არ აუშენებია, სხვა ბევრგანაც. აი მთაში სვანეთშიაც ააგო, ხევსურეთშიაც, მაგრამ ყველას კი, მე მგონი, ღიბთ-იმეორ აგებული, გუგეთის*) სასახლე აჯობებს... ჯერ არ არის დასრულებული... ესლა კიდევ იქვე თბილის მიდამოში, დიდებუე ჰქვია ერთ ალაგს, იქ შენდება სალხინო სასახლე... აი პაწია ტაძარი რომ არის ქალაქ გარეთ. ხომ შეამჩნიე?.. და იცი რა გითხრა, მეგობარო... მე ბევრი მომივლია ქვეყნები... ზოგი ომის დროს, ზოგიც ისე მშვიდობიანობაში.—კარგახნის კაცი ვარ ესლა—გაგყოლივარ ქართველებს აი იერუსალიმში... ოო, იქაც რა დიდებული მონასტრები აქვთ ქართველებს... თავიანთ წესზე ნაშენები... ვყოფილვარ ბიზანტიას, მისრეთს და ერთი რამ შემომჩნევიან, განსაკუთრებით მისრეთში: იქაური შენობები, ბუმბერაზია, უხარმაზარია... თითქო უნდა თავის სიდიადით შეგაშინოს და დაგვიყროსო... ბიზანტიში კი უფრო მოხდენილად არის ხაგატი ტაძრები და სრა-სასახლეები. მაგრამ ამ უხარ-მაზარობას ვერც იქ ასციოლებიან... თვით განთქმული წმ. სოფიოს ტაძარი უწინარეს ყოვლისა ბუმბერაზ შეთაბქილებასა სტოვებს... აქ კი საქართველოში მათთან შედარებით მომცროა ყოველივე, მაგრამ სამაგიეროდ რა მოხდენილია, რა კობტა, რა კეკლუცი! აი შეხედე ამ არშის. უბრალო ზოლია ოქროსი... მაგრამ როგორ თავის ალაგას არის, რო-

*) გეგუთი, ქუთაისის მახლობლადა.

გორ შეჭერის ამ ვარდის ფერ ქვას ფერ მიღებულსა. და აი თუნდა მხატვრობა აიღე... ეს თამარის პაპა, დავით II... ქართველები იმას აღმაშენებელს უძახიან, რადგან მართლაც და მან აღაშენა და აღორძინა საქართველო. შესამჩნევი პიროვნება ყოფილა. მე არ მახსოვს, აბა საიდან?! ეხლა ხომ 1185 წ. დავითი კი 1125 წ. გარდაიცვალა და მე ხომ ჯერ 60 წლის არც ვა ვიქნები. დიდი მეფე კი ყოფილა: გონიერი, გამჭრიახი, შემართებული. მცირე წლოვანი ასულა ტახტზე. იმ დროს კი საქართველოს აღმოსავლეთ ნაწილს არაბები ფლობდნენ და ქვეყანა დამონებული ჰყავდათ, მაგრამ ამ იშვიათმა ადამიანმა ისე მოახერხა, მონობის უღელი გადაუგდო მის ქვეყანას, განდევნა არაბები, დაიმორჩილა სხვა მტრებიც, შეაერთა საქართველოს ყველა ნაწილები, გასწია და გააფართოვა სახელმწიფოს საზღვრები, დაასახლა და მოაღონიერა ხალხი. განაახლა დანგრეული ციხეები, ტაძრები, სრა-სასახლენი, აღაშენა ახალნი... აი ხედავ მხატვრობაზე: მარცხენა ხელში ტაძარი უჭირავს! ეს არის მშვენიერა და სიამაყე მისი მოღვაწეობისა, გაენათის*) მონასტერი... ტანზე... ეგ... ბიზანტიური დაღმარეობა აცვია... ბიზანტიელებს დიდი გააღონა ჰქონდათ საქართველოზე და გონიერი მეფეც დიდათ ცდილობდა, რაც კი საუკეთესო რამ იყო ბიზანტიაში თავის ქვეყანაშიაც გადმოეწერა. ყოველ წლებით ახალგაზრდა ქაბუკებს აგზავნიდა საბერძნეთში, ათნას, სხვა და სხვა სწავლისა და მეცნიერების შესაძენად. ისედაც დიდი დამოკიდებულება ჰქონდა... თვით ჯვაროსანთა ომშიაც მიიღო თავის ლაშქრით მონაწილეობა... მისი უმცროსი ქალიც ბერძენთა უფლისწულს მი:თხოვა და დუქასა და კომნიანოსთა (კომნენთა) საგვარეულოს დაუნათესავდა...

*) გელათი.

კუზმა გულ-მოდგინეთ უსმენდა შარაგანს და თან დიდი დავითის გამოსახულებას მოკრძალებით შესცქეროდა. არ მიუხედავია ისე ფრთხილად შენიშნა:

— შენ, მეგობარო, ბევრა რამ გცოდნია... მეცნიერი კაცი ყოფილხარ...

— არა, მეცნიერი არა, მაგრამ... რაც ყოფილა ამ ქვეყანაში და რაც არის, როგორ არ უნდა ვიცოდე... აქ ამ ქვეყანაში უფრო სირცხვილია... თითქმის ყველა მწიგნობარია, ყველამ იცის მათი წარსული, მათი ვიწარება... ზოგი ხომ ისე დახელოვნებულია ამ საქმეში, რომ ბერძენ ფილოსოფოსთ არ ჩამოუვარდება. აი, აქ კი მე მოვიკოჭლებ, თუმცა სიამოვნებით ვისმენ ხოლმე მათ დავა-პაქრობას მაღალ საგნებზე... ამ დავითის ამბავი კი როგორ არ უნდა ვიცოდე! ეს ჩვენი ყივჩაყების მოვალეობაც კა. პირველი ეგ იყო, რომ საქართველოში მოგვიწოდა და ჩვენ ყივჩაყელთაგან როქის სპა შეადგინა. არ გაგიგონია?... ჩვენებური ქალი ჰყავდა ცოლად... როქის სპასას კი აქ იმით ეძახიან, ვისაც მემორბობისათვის განსაზღვრული ჯილდო ეძლევა, დაქირავებულია...

— ჰო, ეგ ვიცი...

— ჩვენც ამ დავით აღმაშენებლის შემდეგ ერთგულად ვემსახურებით ქართველ მეფეებს. ეგინიც იმას გარდა, რომ ჯამაგირს გვაძლევენ, ისედაც დიდ პატივსა გვცემენ. ეს ეხლა მეოთხე მეფეა ქართველთაგან, რომ ჩვენ ვემსახურებით: დავითის შემდეგ იყო მისი ვაჟი დემეტრე I, შემდეგ დავით III, შემდეგ გიორგი III და აი ეხლა გიორგის ასულის კარზედა ვართ. სულ პირველად 1118 წელს გადმოუყვანივართ დავით აღმაშენებელსა, სულ 45000 სული, აქვე მოგვცეს ბინა, საცხოვრებელი და რალა თქმა უნდა, რომ ჩვენგანი უმრავლესობა საქართველოში დარჩა და გაქართველდა. რაჯულიც კი გამოიცვალა უმეტესობამ, გაქრისტიანდა. ამიტომ ჩვენ ვერასოდეს ვერ დავივიწყებთ ქართველ მეფეების ჩვენზე ამაგს და განსაკუთრებით დავითისას... ოო, ის დიდზე დიდი მეფე იყო...

დეს ვერ დავივიწყებთ ქართველ მეფეების ჩვენზე ამაგს და განსაკუთრებით დავითისას... ოო, ის დიდზე დიდი მეფე იყო...

კუზმა ეტყობოდა უსმენდა, მაგრამ ისევ დავითის სურათს მისჩერებოდა, თითქო ყოველ მხრიდან უნდონა შეესწვლა ამ საკვირველი კაცის სახე. შარაგანი ნელის ხმით ისევ განაგრძობდა:

— მე ეხლა მივხვდი რათაც მოგიწვია დავითმა. ქართველები ფრიად შემკული ხ ლხია, მაგრამ ერთი დიდი ნაკლი ჰქონათ: თავის თავის ლალატი, უკეთუ მათგანი ვინმე ზე-წამოიწია და გაღონიერდა, შემდეგ თავს მალა იღებს და ურჩობას იწყებს. თვით მეფეც აღარ ებუება. საზოგადოს ივიწყებს და საპირადოზე გადადის. ასე ი მდგომარეობა ეხარბება სხვებს და ეხლა ისინი იწყებენ ამავე გზით სიარულს, რომ შემდეგ ერთი მეორეში შუღლი მოუვიდესთ, ან კიდევ მათი შემაერთებული ტახტი დაამხონ... სულ ასეა ხოლმე უკეთუ ტახტზე ღირსეული და მძლავრი პიროვნება არ დაჯდება... ასეთი იყო დავითიც. მხოლოდ მან მისი დიადი გონებით განსჭვრიტა, რომ მარტო პიროვნებაზედაც არ იყო ყოველივე დაშოკიდებული. ტახტი უსათუოდ ძლიერი უნდა ყოფილიყო, რომ საქართველოს უღური არ დაცემულიყო და ერთობა არ დაშლილიყო. ამისათვის მან მოგვიწოდა ჩვენ და ესეთმა განსწავლულ ლაშქრის ყოლამ აღაგმა შინაური მტრები. მას აქეთია საქართველოს დან წილება და განხეთქილება აღარ მომხდარა... და თუ ვინმე განდგომია, მეფეს და მის ლაშქარს ყოველთვის მოუხერხებიათ მისი დაძლევა და ამ გვარად მთლიანი საქართველო აღარ დარღვეულა... აი რა დიადი საქმეც გააკეთა ამ კურთხეულმა...

კუზმას ცრემლი მოადგა თვალებზე. ეს შენიშნა შარაგანმა.

— შენ რა?... ხომ არ გაგახსენდა შენი ქვეყნის ბედი?..

— ცხონებული ანდრე ბოლოლი უბსკი გამახსენდა... დიდი კაცი იყო ისიც... იმას კი ვერ შეუსრულდა თავისი საწადელი. ეს უფრო ბედნიერი ყოფილა...

— მართალი ხარ, მაგრამ აი მის გაუს მგონი არა ნაკლები ბედი მოვიღის...

კუზმა მიბრუნდა.

— მეც მაგ ნუგეშითა ვცოცხლობ... ჩამოშორდნენ დავითის სურათს. შარაგანმა ეხლა მეორე მხარეს გადაიყვანა და თამარის მამის, გიორგი III სურათის წინაშე დააყენა.

— ოო, ესეც ეტყობა დიდი ვაჟაკი ყოფილა...

შენიშნა კუზმამ, მაგრამ იმდენ ხანს აღარ შეუჩერებია სურათზე ყურადღება. ეხლა უკვე ერთი კედლის ჩუქურთმას და მურდახილებს ათვალიერებდა.

შარაგანი კი კიდევ უამბობდა.

— აი, მაგის დროს იყო დიდი ამბობება... ძმისწული განუდგა, მაგრამ სძლია იმასაც და სახელმწიფოს კეთილდღეობა არ მოშლილა... თვითონ თამარის დროსაც... ოო, დიდი ამბავი იყო... მთელი დასი შესდგა მის წინააღმდეგ... ჩვენები, ნაყივჩაყარებიც ერინენ შეთქმულებაში. ეს გიორგი რომ გარდაიცვალა, მაშინ მოხდა... უნდა ვიფიქროთ, რომ ეგონათ ქალია და შევაშინებთო... მაგრამ აქ კი გამოჩნდა პირადი ღირსება თამარისა... მისი გონება-მახვილობა, მისი სათნობა... მერმე დიდებული დამხმარეებიც გამოუჩნდა: ორი საუკეთესო გონება-მაღალი მანდილოსანი... აი ნახავ იმათაც... ერთია რატი სურამელის დედა, ხვაშაქი ცოქალი და მეორე განთქმულ სამცხელ თავადების, სამძივარების, მშობელი კრავაა ჯაყელი... ამ ორმა ქალმა მშვიდობიანის მოლაპარაკებით დააცხრეს ამბობება... ეს დავივიწყარი ამბავია... ამას ოდესმე უფრო დიწვრილებით გიამბობ...

შალვა დადიანი.

(შემდეგი იქნება)

როცა გემს ცეცხლი გაუჩნდება, პირველად ვირთაგვებს დასცხვებით.

ჯაბარმა ხელთ ჩვენ ჩავვიგდო ხორბალი და ქერი! ჯიბეები დავისქელეთ, შეგვიცვალა ფერი! არ გვანაღვლებს თუ თბილისში დაიმშვევა ერი! გაუსვით და გამოუსვით, ჰერი, ჰერი, ჰერი!

— რამ ავიმრიზა ეგ სახე? — ვა, როგორ რამ ამიმრიზა! არ წაიკითხე, ჯაბარს გაუგესო! მერე, მე რალა კარგი დამეყრება?